

Дніпровський гуманітарний університет

СУЧАСНА ПРИКЛАДНА ЛІНГВ ІСТИКА

Частина II

**ВИЩИЙ НАВЧАЛЬНИЙ ПРИВАТНИЙ ЗАКЛАД
«ДНІПРОВСЬКИЙ ГУМАНІТАРНИЙ УНІВЕРСИТЕТ»**

СУЧАСНА ПРИКЛАДНА ЛІНГВІСТИКА

Частина II

**Дніпро
2023**

УДК 81'1(477)

ББК 81'2 УКР

С 91

*Ухвалено до друку Науково-методичною радою Вищого навчального приватного закладу «Дніпровський гуманітарний університет»
(протокол № 4 від 21 грудня 2023 р.)*

*Ухвалено до друку Вченою радою Вищого навчального приватного закладу «Дніпровський гуманітарний університет»
(протокол № 4 від 28.02.2023 р.)*

Сучасна прикладна лінгвістика. Збірник наукових праць. Дніпро: ВВПЗ «ДГУ», 2023. Ч. II. 255 с.

(в авторській редакції)

У збірник увійшли наукові дослідження, які були оприлюднені на міжнародній науково-практичній конференції «Сучасні погляди на прикладну лінгвістику» (09 листопада 2023 року). Тематика статей охоплює актуальні питання щодо розвитку та становлення прикладної лінгвістики.

Матеріали наукових досліджень можуть бути використані у практичній діяльності фахівців вказаних напрямів діяльності та у навчальному і виховному процесах закладів освіти.

ISBN 978-966-981-879-9

РЕДАКЦІЙНА КОЛЕГІЯ

Лежнева Тетяна Миколаївна – кандидат юридичних наук, доцент, проректор Вищого навчального приватного закладу «Дніпровський гуманітарний університет»

Крашеніннікова Тетяна Валеріївна – кандидат філологічних наук, доцент, завідувач кафедри міжкультурної комунікації та соціально-гуманітарних дисциплін Вищого навчального приватного закладу «Дніпровський гуманітарний університет»

Дудник Олена Володимирівна – кандидат історичних наук, доцент, доцент кафедри міжкультурної комунікації та соціально-гуманітарних дисциплін Вищого навчального приватного закладу «Дніпровський гуманітарний університет»

Холод Ірина Василівна – кандидат педагогічних наук, доцент, доцент кафедри міжкультурної комунікації та соціально-гуманітарних дисциплін Вищого навчального приватного закладу «Дніпровський гуманітарний університет»

Хмель-Дунай Галина Миколаївна – кандидат біологічних наук, доцент, доцент кафедри міжкультурної комунікації та соціально-гуманітарних дисциплін Вищого навчального приватного закладу «Дніпровський гуманітарний університет»

Негодченко Ольга Петрівна – старший викладач кафедри міжкультурної комунікації та соціально-гуманітарних дисциплін Вищого навчального приватного закладу «Дніпровський гуманітарний університет»

Мірошник Андрій Дмитрович – провідний фахівець відділу організації наукової роботи, міжнародних зв'язків та академічної мобільності Вищого навчального приватного закладу «Дніпровський гуманітарний університет»

© ВВПЗ «ДГУ», 2023

© Автори, 2023

ЗМІСТ

ПЕРЕДМОВА	5
Алексеев Артур. Взаємодія знань корпусної лінгвістики та інформаційних технологій у навчальному процесі	6
Андрішко Олег. Матеріали до словника міжмовних омонімів: українська мова й ізоляти / некласифіковані мови Африки	15
Варакута Марина. Мистецтво говоріння і слухання: ключі до ефективного спілкування	25
Василенко Наталія. Літературний портрет Катеринослава. Іван Манжура (1851-1893) – український поет-казкар, вчений-фольклорист. Концептуальні роздуми та музейні інтерпретації	34
Глущенко Ганна. Практичний досвід перекладу літератури за допомогою нейромережі: переваги та виклики	43
Дудник Олена. Політика українізації напр. ХХ – на поч. ХХІ ст.	53
Квітинська Ліана. Короткий екскурс у історію етносеміотики, питання та перспективи розвитку етносеміотики як науки	61
Корсунська Вікторія. Kommunikative Kompetenz als Element der interkulturellen Kommunikation und der beruflichen Interaktion eines Individuums in der gegenwärtigen Stufe der gesellschaftlichen Entwicklung	73
Крашеніннікова Тетяна. Роль мов у сприйнятті народів як націй	87
Лимар Андрій. Державна політика формування гуманітарної складової професійної ідентичності особистості студента	93
Natsiuk Maryana. Osidak Viktoriia. Applying multilingualism in foreign language teaching	103
Негодченко Ольга. Відображення етнокультури у творах Миколи Пимоненка	113
Нежива Ольга. Предметно-мовне інтегроване навчання іноземних мов у закладах вищої освіти	124
Поповський Анатолій. Дбаймо про культуру мови – державотворчого коду нації	132
Rakutienè Silvija, Butrimè Edita. Development of personal competences at a specialized university – a changing paradigm of traditional education	140
Руколянська Наталія. Терміни на позначення абстрактних понять у субмові кримінального процесуального права	151
Сергієнко Наталія. Мовні аспекти юридичної термінології у сучасному законодавстві	159
Сковронська Ірина. Сучасні виклики та чинники збереження національної ідентичності українців	167
Sukhoviyi Vitalii. In the beginning was the word? Language and national consciousness. Ukrainian case	175
Хмель-Дунай Галина. До питання збереження автентичності в етнокультурному просторі	208

6. Новий тлумачний словник української мови: У 4 т. / Укл. В. Яременко, О. Сліпушко. Київ: Видавництво «АКОНІТ», 2001. Т. 1-4.
7. Словник іншомовних слів: 23 000 слів і термінологічних словосполучень / Уклад. Л. О. Пустовіт та ін. Київ: Довіра, 2000. 1018 с.
8. Юридичний словник-довідник: За ред. Ю. С. Шемшученка. Київ: Феміна, 1996. 696 с.
9. Юридичні терміни. Тлумачний словник / В. Г. Гончаренко, Т. П. Базова, П. П. Андрушко та ін.; за ред. В. Г. Гончаренка. 2-ге вид., стереотипне. Київ: Либідь, 2004. 320 с.

МОВНІ АСПЕКТИ ЮРИДИЧНОЇ ТЕРМІНОЛОГІЇ У СУЧАСНОМУ ЗАКОНОДАВСТВІ

Наталія СЕРГІЄНКО

викладач кафедри міжкультурної комунікації та соціально-гуманітарних дисциплін ВНПЗ «Дніпровський гуманітарний університет»

У статті досліджено мовні аспекти юридичної термінології у сучасному законодавстві. Визначено поняття юридичних термінів, їх риси та особливості функціонування. Установлено, що юридичні терміни мають бути чіткими, стислими, логічно правильними, однозначними, а також охоплювати найголовніші характеристики предмета або явища. Виділено мовні проблеми, пов'язані із застосуванням юридичної термінології в текстах нормативно-правових актів. Основними проблемами юридичної термінології є юридичний переклад законодавчих термінів; невідповідність юридичних термінів нормам української літературної мови; відсутність уніфікованості термінів, що наявне при перекладі законодавчих актів; невмотивованість використання іноземних термінів при перекладі; багатозначність термінів та їх неоднозначне застосування у законодавстві. Виявлено особливості значення юридичної термінології у функціонуванні права.

Ключові слова: юридична термінологія, законодавчий термін, нормативно-правовий акт, іншомовний термін, юридичний переклад, законодавство України.

The article examines linguistic aspects of legal terminology in modern legislation. The concept of legal terms, their features and peculiarities of functioning are defined. It is established that legal terms should be clear, concise, logically correct, unambiguous, and also cover the most important characteristics of the subject or phenomenon. Linguistic problems associated with the use legal terminology in the texts of normative legal acts are highlighted. The main problems of legal terminology are the legal translation of statutory terms; inconsistency of legal terms with the norms of the Ukrainian literary language; lack of uniformity of terms, which is present in the translation of legislative acts; unmotivated use of foreign terms during translation; ambiguity of terms and their ambiguous application in legislation. The peculiarities of the meaning of legal terminology in the functioning of law have been revealed.

Keywords: legal terminology, legislative term, legal act, foreign language term, legal translation, legislation of Ukraine.

Розвиток сучасного національного законодавства тісно пов'язаний перш за все зі змінами, що відбуваються в нашому суспільстві. В умовах воєнного стану наша держава приймає низку нових правових актів. Законодавча система активно розвивається, відповідаючи на виклики реалій життя. Важливе значення має впорядкування юридичної термінології. А вироблення сталої системи юридичних понять і термінів мусить стати одним із пріоритетних напрямів правових реформ.

Питання лінгвістичних особливостей юридичної термінології не отримало належного висвітлення та комплексного розгляду в наукових дослідженнях українських учених, тому метою цієї статті є виявлення та аналіз основних мовних аспектів сучасної юридичної термінології.

Юридична термінологія тривалий час привертає увагу і юристів, і лінгвістів. Науковці сьогодні продовжують активно досліджувати різні аспекти юридичної термінології. На думку юристів, мова – це перш за все спосіб матеріалізації думки і волі законодавця. Саме у сфері законодавства від правильності формулювань та використання термінології залежить чинність правових норм. Ступінь розробки та упорядкування юридичної термінології – важливі показники розвитку держави, суспільства, нації.

Проблемами мовних особливостей законодавства постійно займаються багато вчених і дослідників, зокрема: Ю. О. Тихомиров, А. С. Піголкін, К. К. Панько, О. А. Ушаков, Д. В. Чухвичев та інші.

І. Огієнко, розмірковуючи над проблемами української юридичної термінології, зауважив: «Термінологія не постає відразу, а звичайно витворюється самим народом упродовж віків духовного життя, потребує традицій для свого усталення». Правознавці Г. Доле, Г. Кіндерман, В. Гедеман вважають, що при створенні системи законодавства для точності та повноти правового регулювання треба використовувати спеціальну мову, яка не може і не повинна бути зрозумілою людям без відповідної спеціальної юридичної підготовки. Існує і протилежна думка: вчені П. І. Стучка,

А. В. Луначарський та багато інших вважали, що застосування в тексті законів тільки юридичних понять, що не є зрозумілими для простих людей, небажано, бо закон має бути написаний саме літературною мовою, мовою конкретного суспільства.

Термін характеризується як слово або словосполучення, яке виражає спеціальне поняття. Головними ознаками терміна є конкретна сфера його застосування і точне співвідношення слова та об'єкта дійсності, що ним відображається.

Під юридичним терміном науковці розуміють слово або словосполучення, що позначає спеціальне поняття правової сфери та має визначення в юридичній літературі (законодавчі акти, термінологічні словники, наукові праці тощо). Система нормативних юридичних термінів утворює термінологію законодавства. Значну роль у розвитку юридичного терміну відіграє поняття, яке може відрізнитися від нього. Термін допомагає передати правову інформацію та розрізнити юридичні поняття. Перш ніж сформулювати визначення термінів, необхідно якомога глибше і детальніше вивчити наявні поняття на теоретичному і практичному рівнях.

Юридичний термін за походженням може бути питомим національним (відповідач, держава, закон, заповіт, злочин, суд, уряд) або запозиченим, наприклад, авізо (італ.), бойкот (англ.), вексель (нім.), евтаназія (грец.), ембудсмен (швед.), юриспруденція (лат.). На основі поєднання національних та запозичених термінів утворено значну кількість юридичних термінів (експертний висновок, імунітет свідка, кримінально-виконавче право). Особливий вид запозичень – інтернаціональний термін латинського і грецького походження (адвокат, алібі, інавгурація, конституція, політика, юстиція). Власне, й саме слово термінологія складається з латинського елемента *terminus* – межа, та грецького *logos* – вчення.

Найбільш поширені юридичні терміни та усталені словосполучення часто вживають без перекладу і передають за допомогою трансформації: де-факто, де-юре, персона нон грата тощо.

За структурою юридичний термін може бути простим (слово) або складним (словосполучення), що характерно і для української, і для англійської мов. Терміни-слова за лексико-граматичною належністю поділяють на іменники, прикметники, дієслова та прислівники. Термінологічні сполучення можуть бути дво-, три-, чотири- і багатокomпонентними (права людини, притягнення до кримінальної відповідальності).

Серед юридичної термінології дедалі більшого поширення набувають скорочені форми – аббревіатури (Європарламент, Інтерпол, НАТО, ОБСЄ, Мін'юст, ЦГВК).

Враховуючи вищезазначені мовні дослідження, можна сказати про інтенсивний розвиток юридичної термінології протягом останніх десятиліть. Це пов'язано з глобалізацією світового розвитку, а також зі становленням і виділенням окремої мовознавчої галузі – юридичної лінгвістики, де і зосереджені всі наукові розробки актуальних проблем юридичної термінології.

Законодавчі визначення мають бути однозначними, чіткими, стислими, логічно правильними, точними та охоплювати найбільш істотні характеристики предмета або явища. Для позначення понять слід уникати омонімів, паронімів. Якщо наявні синоніми, то потрібно вживати те слово, яке найповніше відбиває сутність конкретного явища, певної правової категорії. Але у науковій літературі та чинних законах часто трапляються синонімічні терміни: виняткова підсудність, виключна підсудність; термін, строк; вогнепальна зброя, вогнестрільна зброя тощо. Дуже поширеними є пароніми: страхувальник (юридична особа, яка уклала зі страховиками договір страхування), страховик (юридична особа, створена для здійснення

страхової діяльності), страхувач (юридична особа, яка здійснює страхові операції і бере участь у лізинговій діяльності).

Терміни мають бути простими і зрозумілими. Незважаючи на складність юридичної термінології, законодавцеві потрібно прагнути до того, щоб слова і вирази закону давали правильне уявлення про зміст його норм. Тому необхідно віддавати перевагу тим термінам, які вже визнані й апробовані на практиці. Так, за словами відомого німецького правознавця Р. фон Ієрінга «чим простіша конструкція, тим вона більш досконала, прозора і природна».

До помилок у розумінні нормативних приписів законодавчих документів призводять конструкції, що містять тавтологію. Наприклад, забезпечення безпеки людини, відшкодування шкоди в разі ушкодження тощо. Необхідно також зазначити, що юридична термінологія повинна бути усталеною, зміст не повинен змінюватися з прийняттям кожного нового законопроекту, також не треба допускати багатозначного читання й розуміння. Проте вищезгадана вимога зовсім не означає відсутності змін у терміносистемі. Звичайно, розвиток суспільних відносин викликає необхідність вживання нових слів.

Текст нормативного акту не повинен допускати вживання іноземних слів і термінів при наявності таких самих слів і термінів в українській мові за умови, якщо вони є природними для сучасної української термінології. Необхідно також повністю вилучити вживання русизмів, що, на жаль, досить часто трапляються в мові українського законодавства. Відомий український мовознавець С. Караванський у роботі «Пошук українського слова, або боротьба за національне «Я»» подає великий перелік дієприкметників-русизмів, що містять нормативно-правові акти України, і нормативні українські відповідники. Наприклад, блокуючий – що блокує, здатний блокувати, блокувальний, для блокування; домінуючий – що домінує, найбільш поширений, здатний домінувати, панівний.

Надзвичайно важливою вимогою є також єдність юридичної термінології, що полягає у тому, що правовому поняттю повинен відповідати той самий термін у нормативних актах, а різні поняття, відповідно, не слід позначати одним терміном. Порушення цієї вимоги можна побачити при порівнянні текстів Цивільного та Господарського кодексів.

Зміст юридичного визначення полягає в тому, щоб розкрити значення поняття, зазначеного в терміні, також сприяти правдивому відображенню правової дійсності, відокремити один термін від іншого.

У сучасному законодавстві можна виокремити певні проблеми, пов'язані із застосуванням юридичної термінології в текстах нормативно-правових актів: відсутність чіткості у використанні юридичних термінів у законах та статутах; непослідовність у використанні термінології законодавцями; неточні визначення термінів; змішування понять; використання термінів, що не відповідають нормам сучасної літературної мови; проблеми юридичного перекладу законодавчих термінів; відсутність уніфікованості термінів, що вживаються в оригіналі та перекладі; відсутність чіткого розмежування значень термінів вітчизняної та європейської правових систем.

Правильність перекладу юридичної термінології надзвичайно важливе. Багато термінів, які трапляються в правових актах Європейського Союзу, не мають відповідників в українській мові, тому перекладачам доводиться витратити багато зусиль, щоб запропонувати якісний і правильний переклад невідомих понять українською мовою. Проблема гармонізації термінологічного складу українського законодавства із законодавчими актами Європейського Союзу викликана в Україні також певними позамовними факторами: відсутністю системних підходів до творення юридичної термінології, недостатністю у розробленні власних українських термінологічних стандартів. Тому проблеми юридичного перекладу треба вирішувати практично: залучати до процесу і юристів, і мовознавців.

Перекладачі-лінгвісти мають розуміти специфічні особливості юридичної термінології, а правознавці – не ігнорувати мовні правила.

Необхідно зазначити, що українське законодавство перенасичене термінами іншомовного походження. Більшість із них можна легко замінити питомими українськими термінами: «мер» – «голова міста»; «бартер» – «товарний обмін».

Щоб доречно і правильно вживати іншомовні терміни в юридичних документах, необхідно дотримуватись наступних правил:

1) якщо іншомовний термін має український відповідник, використовувати його не треба. Такі запозичення дуже часто використовують без потреби в мові законодавчих документів і можуть бути замінені українськими відповідниками: лімітувати – обмежувати; ідентичний – однаковий, дебати – обговорення;

2) іншомовні терміни необхідно вживати правильно і точно, відповідно до тих значень, які зафіксовані у термінологічних словниках;

3) не треба вживати в одному тексті на позначення одного поняття запозичений термін та його український відповідник. Законодавець мусить надати перевагу одному з двох слів і послідовно використовувати його в усіх законодавчих актах.

Актуальним питанням правничої діяльності є використання неоднозначної юридичної термінології в текстах нормативно-правових актів. При вираженні певного поняття необхідно послідовно вживати один термін, а при вираженні різних понять – використовувати, відповідно, різні терміни. Прийняті закони мають бути термінологічно сумісними, містити бездоганні визначення, бути уніфікованими та універсально застосовуватися у різних сферах законодавства. Будь-яке неточне використання терміна може призвести до неправильного тлумачення відповідних норм права.

Отже, юридична термінологія сучасного законодавства потребує постійної уваги правознавців і мовознавців. Через адаптацію українського

законодавства до європейського права необхідна уніфікація, систематизація та впорядкування юридичної термінології, що використовується вищезазначеними правовими системами. Необхідно враховувати відповідність не лише форми термінів, а й змісту юридичних понять. Розробка правил та відповідних принципів щодо унормування юридичної термінології сприятиме процесу інтеграції українського законодавства до європейської правової системи. Тільки за умов тісної співпраці мовознавців, які мають дати мовну оцінку термінам, визначити їх нормативність чи відхилення від нормативних української мови, а також юристів, які розуміють тонкощі вживання певних термінів у практичній діяльності, логіку їх утворення, можна внормувати юридичну термінологію. Доцільно вживати заходи з метою створення сприятливих умов для формування усталеної системи юридичних термінів, забезпечити потреби в україномовних довідниках, тлумачних словниках з юриспруденції.

Список використаної літератури

1. Артикуша Н. В. Законодавчі терміни та їх визначення. *Наукові записки Нац. ун-т «Києво-Могилянська академія»*. Київ, 2009. Т. 90: Юридичні науки. С. 41.
2. Ієрінг Рудольф фон. Юридична техніка. М. 2008. Випуск 18. 231 с.
3. Караванський С. Пошук українського слова, або боротьба за національне «Я». Київ, 2001. 233 с.
4. Кияк Т. Р. Функції та переклад термінів у фахових текстах. *Вісник Житомирського держ. ун-ту ім. І. Франка*. 2007. №32. С. 104-108.
5. Любченко М. І. Юридична термінологія: поняття, особливості, види: монографія. Харків, 2015. 280 с.
6. Скакун О. Ф. Методологічні проблеми правової науки: матеріали міжн. наук. конференції. Харків, 2003. С. 102-105.
7. Трач Н. С. Термінологія сучасного законодавства України. *Наукові записки Нац. ун-т «Києво-Могилянська академія»*. Київ, 2003. Т. 22. С. 28.